

SECTIO II.

DE POTESTATE CIVILI

EIVSQVE AD ECCLESIAM HABITV.

CAPVT I.

DE POTESTATE CIVILI

IN SE SPECTATA.

§. XCIII.

Quid potestatis civilis nomine veniat?

Duae sunt supremæ potestates, quæ unicuique christianorum coetui præsident, sacra et civilis (§. LXXVIII. LXXIX.). De illa diximus sectione superiore. Restat altera hoc nobis loco curatius evolenda. Civitatis nomine etiam intelligo hominum sui iuris multitudinem, quæ sub communi quodam imperio in unam coit societatem causa securitatis. Nulla igitur civitas est sine imperio, seu iure actiones civium arbitrarías ad communem securitatem tam internam quam externam dirigendi: quod ius etiam maiestas appellatur, et iura, quæ imperio civili insunt, maiestatica. Is, cui in civitate maiestas competit, imperans dicitur.

SCHOL. De summo civitatis imperio iuribusque huic adnexis pro dignitate exponere, nec huius loci est, nec consilii mei. Habet hæc disciplina magistros suos, a quibus qui volent (velle autem debent omnes, qui utiles se olim patriæ cives præstare cupiunt) eam disce-

re possunt. Quæ a studio nostro abesse omnino nequeunt doctrinæ istius dogmata, ea mihi dumtaxat animus est hoc loco prosequi, et sacrarum litterarum sanctorumque Patrum firmare auctoritate, ut intelligat iunior ætas, vanas esse criminationes hominum, qui id sibi datum negotii solum putant, ut quæ nesciunt ipsi, aut privatae rei studio aversantur, dum refelle-re non possunt, de novitate accusant, suspecta plerisque in rebus, ut fere aiunt, et ingrata maxime in causa religionis.

§. XCIV.

Civilem potestatem a Deo institutam probatur.

Ex ea, quam nuper instituimus duarum potestatum collatione (§. LXXIX.), confici egregie possunt complura ad civilis imperii maiestatem illustrandam peridonea. Atque hoc in primis, quod ipsa etiam naturalis ratio docet 1, civilem Regum potestatem perinde a Deo institutam esse ac spiritualem Pontificum. Quod principatus sint, ait S. Chrysostomus 2, et quod alii imperent, alii subiecti sint, neque omnia casu ac temere ferantur, populis quasi fluctibus hinc et inde circumaëis, divinæ esse sapientiæ dico. Ideo: dixit Apostolus: Non est potestas nisi a Deo. Similiter Isidorus Pelusiota, potestatem, inquit 3, hoc est, imperium et regnum a Deo formatum atque institutum esse profertendum est, ut ne ornatus in statum inornatum degeneret. In eandem sententiam Theodoretus Cyri Episcopus 4: Deus communis ordinis curam gerens hos quidem imperare, illos vero parere instituit, veluti quoddam

V

fre-

1 Irenæus lib. 5. cap. 20. 24.
2 Hænil. 23. in epist. ad Rom.
3 Lib. 2. epist. 216.
4 In epist. ad Rom.

frenum iis, qui iniuste agunt, imperantium timorem incutiens. Adeo vero persuasum hoc sanctis Patribus fuit, ut eam plerique non institutam modo divino consilio, verum etiam conferri singulis tam piis quam impiis regibus, et crederent ipsi et docerent. Ut ceteros praetermittam, Augustinus hoc in libris de civitate Dei conceptis verbis adseruit: Non erubescamus dandi regni atque imperii potestatem nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno colorum solis piis; regnum vero terrenum et piis et impiis: Qui Augusto imperium dedit, ipse et Neroni; qui Vespasianis suavisissimis Imperatoribus, ipse et Domitiano crudelissimo: et ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino christiano, ipse apostatae Iuliano. Non ineleganter itaque Tertullianus: Inde est Imperator, unde et homo antequam Imperator, inde potestas illi, unde et spiritus.

SCHOL. Nolo ire per omnia veterum scripta, inquit de Marca de concord. sacerdot. et imper. lib. 2. cap. 2. §. 2. ut rem apud illos certissimam probationibus inde habitis evincam adversus eas opiniones, quae in Aristotelis officina conflatae, magno studio etiam a christianis arreptae sunt, ut maximum discrimen ex eo capite constitueretur inter potestatem ecclesiasticam et regiam; quum illa ab ipso Christo per munus ordinationis conferatur Episcopis, qui antea suffragiis cleri et populi sunt electi; haec autem a populis per suffragia in Principem electum transcribi dicatur. Par enim utrique ex hoc capite reverentia debetur; etsi spiritualis in se dignitate praecellat, et eius origo conceptis verbis in Evangelio a Christo sancita sit: quia perinde in Reges singulos ac in Episcopos haec auctoritas a Deo immediate derivatur. Ego quidem de hoc mihi nolim a quoquam litem moveri: neque enim repugnabo vehementer, si quis mediate duntaxat eam in

Re-

1 Lib. 5. cap. 21.

2 Apol. cap. 30.

Reges a Deo auctoritatem derivari contentat. Id mones, vetustiore multo Illustrissimi Praesulis sententiam esse, quam ut ad Ludovici Bavari tempora revocari possit, ut Bohmero placuit.

§. XCV.

Et solidam rerum temporalium administrationem illi demandatam.

Haud minus porro inde perspicuum est, humanarum rerum solidam administrationem regiae huic potestati demandatam esse. Ut enim eorum, quae sunt Ecclesiae, curam Episcopis imposuit Christus (§. XXXVIII.) ita et omnia, quibus civilis societas eique proposita temporalis hominum salus continetur, Regibus a Deo ac Principibus commissa sunt. Haec auctoritas ita accipienda est, inquit de Marca, ut Reges in rebus humanis administrandis nec ipsius ecclesiasticae potestatis consortium admittant, quae ita rebus spiritualibus est addita, ut sine iniuria Regum res temporales attingere non possit. In his vero administrandis, ut nullius alterius humanae potestatis consortium admittunt, ita Deo soli subsunt Reges, soli illi redduntur olim rationes, quidquid gestum ab iis est, seu recte seu perperam. Quod etsi ipsa cuique propriae vis rationis persuadere possit, iuvenit tamen Patrum firmare auctoritate eorum gratia, qui quum rationem omnem abiciunt, hanc repudiare non audent. Itaque Tertullianus: Sed etiam quod temperans maiestatem Caesaris infra Deum, inquit, magis illum commendo, cui soli subiectio: subiectio autem cui non aeterno. Sentiant Imperatores quis illis dederit imperium: Sentiant eum Deum

V 2

es-

1 Lib. 2. cap. 2. §. 10.

2 Apol. cap. 33.

3 Cap. 30.

esse solum, in cuius solius potestate sunt, et a quo sunt secundi, post quem primi. Et alio loco 1: *Collimus ergo Imperatorem sic, quomodo et nobis licet, et ipsi expedit, ut hominem a Deo secundum, et quidquid est, a Deo consequutum, et solo Deo minorem. Hoc et ipse voluit: sic enim omnibus maior est, dum solo vero Deo minor est. Cui plane consentit Optatus Milevitanus 2: Super Imperatorem, inquit, non est nisi solus Deus, qui fecit Imperatorem. Vnde vicem Dei agere eleganter dicitur Hilario Diacono in commentario epistolae ad Romanos 3: Sciant (christiani) non esse se liberos, sed sub potestate degere: Principi enim suo, qui vicem Dei agit, subiciuntur. Ob hanc rationem David Rex soli se Deo peccasse aiebat 4. In cuius loci expositione Casiodorus de populo scribit: Si quis erraverit, et Deo peccat et Regi. Nam quando Rex delinquit, soli Deo reus est: quia hominem non habet, qui eius facta diiudicet. Merito ergo Rex Deo tantum se dicit peccasse, quia solus erat, qui eius potuisset admixta discutere.*

SCHOL. Quae etiam S. Ambrosii et ceterorum omnium interpretatio est. Vid. Du-Pin antiq. Eccles. discipl. diss. 7. cap. 2. §. 2. Scite igitur Gregorius Turonensis lib. 5. Hist. Franc. cap. 19. Si quis de nobis, inquit, o Rex, iustitiae tramitem transcendere voluerit, a te corrigi potest. Si vero tu excesseris, quis te corripit? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te condemnabit, nisi is qui se pronuntiavit esse iustitiam? Nam quia dispensationes rerum temporalium Regibus attributae sunt, (scribit S. Ivo epist. 171.) et Basilei, id est, fundamentum populi et caput existunt; si aliquando potestate sibi concessa abutuntur, non sunt a nobis gravioris ex-

1 Lib. ad Scap. cap. 2.

2 Lib. 3. cap. 3.

3 Cap. 13.

4 Psal. L.

sperandi, sed ubi Sacerdotum admonitionibus non adquererint, divino iudicio sunt reservandi.

§. XCVI.

In qua si delinquent, a solo Deo puniri possunt.

Ex hoc autem confectum esse plane arbitror, Regem in rebus publicis administrandis delinquentem poena temporali adfici non posse, nisi a Deo solo, cuius solius iudicio sancti eum Patres subiectum esse tradiderunt (§. XCV.). Idem Cassiodorus, qui negavit in his terris quemquam esse, qui Regis possit admixta discutere, eundem etiam a solo Deo puniri posse praecipit: Quia Rex omnibus superior est, et a Deo solo puniendus. Quod ipsum et S. Ivo adserit; nam quum Reges dixisset divino iudicio reservandos, ubi sacerdotum admonitionibus non adquererint, continuo subiicit: Vbi tanto districtus sunt puniendi, quanto minus fuerint divinis admonitionibus obnoxii. Eadem habet Otto Frisingensis in epistola ad Fridericum Imp. Soli Reges utpote constituti supra leges divino examini reservati saeculi legibus non cohibentur. Vnde est illud tam Regis quam Prophetae: Tibi soli peccavi. Quod ipsum Davidis dictum Innocentius III. 1 in rem nostram ita est interpretatus: Sic diceret manifestius; peccatum meum tibi soli relinquitur puniendum, eo quod non alium habeam superiorem, qui me possit punire, quum ipse sim Rex ::: Aliud est in aliquem peccare, et aliud alicui: in aliquem peccat, qui committit in illum offensam: alicui peccat, qui eius subiacet ultioni. Rex utique soli Deo, ceteri vero et Deo peccant et Regi. Ex quo loco in hunc sensum ab antiquis omnibus Ecclesiae scriptoribus explicato manifestissimum est, in solius Dei esse potestate Reges, et ab eo solo acta horum

iui-

1 In Psal. penit. IV.

iudicari, prava corrigi, ac poenis temporalibus coerceri posse.

Schol. Nihil autem est, quod nonnulli haec ad statum veteris legis ita pertinere contendunt, ut ad hunc legis novae transferri minime debeat. Hoc, inquam, nihil est; quippe sancti Patres, ut recte observat Du-Pin, ex hoc loco non tantum concludunt Reges Israël haud fuisse subditos Sacerdotibus iudaicis, sed universim Reges, nulli unquam Deo subiectos esse, quod et ipsum sonat scripturae locus. Dum enim dicit David, se soli Deo peccare, satis indicat, regalem potestatem in causa esse, ut a solo Deo pendeat, non autem sacerdotii iudaici imperfectionem: Nam quod nonnulli nugantur rationem discriminis inter vetus et novum testamentum hanc esse, quod in antiquo foedere regnum sacerdotale fuerit, in novo vero sacerdotium regale; puerile plane commentum est, quod refutatione non indiget. Nec enim verum est, aut Reges veteris legis fuisse Sacerdotes, aut Sacerdotes novae legis esse Reges. Nec illuc pertinet B. Petri dictum: Vos autem estis regale sacerdotium, gens sancta: quod de omnibus omnino christianis dictum est. Diss. 7. cap. 2. §. 2.

§. XCVII.

Non autem ab Ecclesia.

Errane itaque procul omni dubio tam illi, qui maiestatem nescio quam realem committi populo coercendorum Regum potestatem faciunt, si qua in re delinquant atrocius, quam hi etiam, qui a conciliorum quorundam sanctionibus inducti, et factis paucorum Pontificum moti, eam Ecclesiae auctoritatem obtrudunt,

ut non punire tantum Reges, verum regnis etiam exuere, et liberare subditos possit nexu, quo Principibus suis ac patriae adstringuntur. Obtrudunt, inquam, invitae ac reluctanti. Novit enim illa traditam sibi a Christo potestatem totam esse mere spirituales (§. XXXV.), animarum salutis procurandae addictam (§. XXXVIII.), non rerum humanarum administrationi, quam integram ac solidam Regibus a Deo commissam non ignorat (§. XCV.). Novit illa porro, summus rerum publicarum Recltores, etsi fideles, Principes tamen esse maiestate instructos soli Deo subiecta (§. XCIV.), qua si abutantur, a Deo solo puniri possunt (§. XCVI.). Novit denique imperium in se collatum esse imperium lene, non violentum (§. LXXXVI.), cuius vis summa in excommunicando sita est (§. LXXXI.), id est, spiritualium honorum privatione (§. LXXXII.), non in adimendis iis, quae quis non ab Ecclesia, sed a civitate obtinuit. Haec, inquam, omnia et novit Ecclesia, et credit; et non tam verbis quam rebus ipsis et factis publice aperteque professus est. Cur igitur infamamus illam commentis nostris, quibus non indiget? Cur tam anxio studio propugnamus sententiam, quam omni retro antiquitati inauditam aevi medii calamitas illustri quidem, sed tristi ad memoriam exemplo primum consecravit? an nihil nos movent tot mala? nihil fustus largiter humanus sanguis? nihil liberorum adversus parentes bella? nihil structae a fanaticis vitae Principum insidiae? nihil tot aliae calamitates, quae haec una opinatio peperit? Non sum tam iniquus ego, ut impia haec consecraria doctissimis adversae sententiae patronis probari censeam. Sed quum haec non sine quodam horrore leguntur, cur non abiciunt ratiocinia, cur tantopere confidunt factis quibusdam, quae, ut alicubi Natalis Alexander ait, ad parricidalem et impiam conclusionem

1 Scheidemanetius pub. part. 1. 1677. 1. cap. 1. §. 65.

2 Anti-Febr. vindicat. part. 1. diss. 2. cap. 5. §. 5.

3 Bellarm. lib. 5. de Rom. Pont. cap. 8.

1 Natal. Alexander saec. XI. diss. 2. art. 9.

2 Pereira diss. histor. de gentis ac scriptis, Gregor. in Henr.

nem vel invito compellunt? Conf. Fleurius *diss.* 3. ad *Hist. eccles.* §. 18.

SCHÖE. Non possum itaque, quin communem gallicani cleri de potestate ecclesiastica declarationem anno superioris saeculi octuagesimo secundo editam vehementer probem: *Reges scilicet et Principes in temporalibus nulli ecclesiasticae potestati subiaci, neque auctoritate clavium directè vel indirectè deponi, aut illorum subditos exanim a fide atque obedientia ac praestito fidelitatis sacramento solvi posse: eamque doctrinam publicae tranquillitati necessariam; nec minus Ecclesiae, quam imperio utilem, ut verbo Dei, Patrum traditioni, et Sanctorum exemplis consonam omnino retinendam esse. Quam doctrinam iam ante erudite propugnatam a Wilhelm. Barlaio in lib. de potestate Papae in temporalia Principum, et Ioanne Barlaio Wilhelmi filio in vindictis pro Regibus ac Principibus adversus Bellarminum, egregie praeceteris posequutus est Illustrissimus Bossuetus Episcopus Meldensis quatuor libris prioribus immortalis operis, quod defensionem declarationis cleri gallicani de ecclesiastica potestate inscripsit. De eodem argumento praeter Natalem Alexandrum locis praecipue nuper citatis permulta scitu dignissima congressit Anonymus Auctor libri: *Histoire du droit canonique tom. 2. cap. 20. et in diss. eidem adnexa sur le droit des Soverains.**

§. XCVIII.

*Sancta est maiestas civilis et inviolabilis,
ex sacris litteris.*

Adeo vero Reges moveri gradu suo regnisque spoliari non possunt, ut nefas sit christiano adversus illos vi, vel religionis causa uti. Auctorem habeo doctrinae istius ipsam *Apostolum Petrum*, qui, quae nos sub-

te-

tehos esse iubet, sive Regi tamquam praecellentis, sive ducibus tamquam ab eo missis: quia sic est voluntas Dei: *Servi, ait, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam disculis. Haec est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitiam, patiens iniuste. Quae enim est gloria, si peccantes et colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patienter sustinetis, haec est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis: quia et Christus passus est pro nobis, vos relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Ac ne quis hoc de solis dictum dominis putet, Augustinus vetat, id ipsum de omnibus Regibus interpretans his verbis: *Ille forte impius est et iniquus, tu iam fidelis et iustus: indignum est, ut iustus et fidelis serviat iniquo et infideli: Quod autem dixi de domino et servo, hoc intelligite de potestatibus et Regibus, de omnibus culminibus huius saeculi. Aliquando enim potestates bonae sunt, et timent Deum; aliquando non timent Deum. Iulianus existit infidelis Imperator, existit apostata, iniquus et idololatra. Milites christiani servierunt Imperatori infideli; ubi veniebat ad causam Christi; non agnoscebant nisi illum, qui in coelo erat: Si quando volebat, ut idola colerent, ut iherificarent, praecipiebant illi Deum: quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabant. Distinguebant Dominum aeternum a domino temporali: et tamen subditi erant propter Dominum aeternum: etiam domino temporali. In eundem sensum accepit D. Thomas 3: *Si sit intolerabilis excessus tyrannidis, quibusdam visum fuit, ut ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimeret, seque pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis: Sed hoc apostolicae doctrinae non congruit. Docet enim nos Petrus, non bonis tantum et mo-***

X

de-

1 I. Petr. II. 13. 18.

2 In Psalm. CXXIX.

3 In lib. ad Reg. Cyp. cap. 6.

deatis, verum etiam disculis dominis reverenter subditos esse: Unde quum multi Romani Imperatores fidem Christi persequerentur tyrannice: non resistendo, sed mortem patienter et armati sustinentes pro Christo laudantur.

SCHOL. Germanum hunc S. Thomae foetum esse erudite probat Ehardus in *Bibl. Ordin. Praedicator.* tom. 1. pag. 337.

§. XCIX.

Exemplo christianorum sub Imperatoribus ethnicis.

Nec ab hoc Domini praecepto aliena fuit veterum christianorum consuetudo, optima illius interpret. Nam etsi pessimi interdum homines imperium obtinerent; nec deessent, qui liberandae reipublicae obtentu in eorum perniciem coniurabant: eo tamen semper erga crudelissimos etiam fidei persecutores obsequio fuerunt christiani, ut nefas sibi ducerent, non dicam moliri quidquam in Principes suos; sed ne velle quidem male iis, quibus se Deus ipse subiecisset. *Idem sumus Imperatoribus,* ait Tertullianus, *qui et vicinis nostris. Male enim velle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam ex aequo vetatur. Quodcumque non licet in Imperatorem, id nec in quemquam. Quod in neminem, eo forsitan magis nec in ipsum, qui per Deum tantus est. Idem in libro adversus Scapulam: Christianus, inquit, nullius est hostis, nedum Imperatoris quem sciens a Deo suo constituit, necesse est ut et ipsum diligat, et reveretur, et honoret, et saluum velit: Itaque et sacrificamus pro salute Imperatoris. Unde quum saepe christiani laesae maiestatis rei agerentur ab*

ini-

1 Apol. cap. 36.
2 Cap. 2.

inimicis, eam calumniam non Tertullianus modo, verum alii quoque eius aetatis *Patres* tanquam a christiana religione prorsus alienam summo studio repellabant; contestantes palam, nihil magis a christianorum pietate abhorreere, quam esse quemquam Imperatori suo inimicum. *Iubet enim Scriptura sacra,* inquit Theophilus Antiochenus, *ut magistratibus et potestatibus subiciamur, ac pro iis precemur, ut tranquillam et pacatam vitam agamus. Ac omnibus omnia reddere docet: cui honorem, honorem; cui timorem, timorem; cui tributum, tributum: nec quidquam ulli debere, nisi ut diligamus omnes.*

SCHOL. Quare christianis veteribus (Grotii verba sunt de iure belli et pac. lib. 1. cap. 4. §. 7. n. 9.) qui recentes ab Apostolorum et apostolicorum virorum disciplina eorum praescripta et intelligebant melius et perfectius implebant, summam iniuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe et impudens fuisset Tertullianus, si apud Imperatores, qui eius rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri (Apol. cap. 37.) Si enim hostes et apertos, non tantum vindictae oculos agere vellemus, decesset nobis vis numerorum et copiarum? Plures nimirum Mauri et Marciani ipsique Parthi, vel quantacumque unius tamen loci et suorum finium gentes, quam totius orbis? Hesterni sumus et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissetus, etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere? Vide etiam Cyprianum ad Demetr. et Augustin. de civit. Dei lib. 22.

X 2

§. C.

1 Apol. cap. 36.
2 Lib. 3. ad Autolyicum.

ex contextu apertum est: et *Chrysostomus* præterea confirmat his verbis: *Duplex imperii genus. Alterum, cuius opera homines et populi et urbibus imperant, ac civilem hanc vitam moderantur, id quod Paulus indicabat, quum diceret: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Quod si autem potestati civili omnem animam subditam esse debere Apostolus docuit, quo tandem modo verum esse potest, clericos iure divino potestati regiae non esse subiectos? Ioannes Chrysostomus* 1, quum cum *Apostoli* locum expenderet, ostendit, ait, quod ista imperent omnibus et *Sacerdotibus et Monachis, non solum saecularibus. Id quod statim in ipso initio declarat, quum dicit Omnis anima: etiam si Apostolus, etiam si Evangelista, sive Propheta, sive quisquis tandem fuerit. Neque enim pietatem subvertit ista subiectio. Quam interpretationem Theodoretus, Theophilactus, Oecumenius suam fecerunt; et tamquam nulli obnoxiam dubio probat. S. Bernardus in epistola ad Henricum Archiepiscopum Senonensem 2: *Intelligitis quae dico, cui honorem, honorem. Omnis anima, inquit, potestatibus sublimioribus subdita sit. Si omnis, et vestra. Quis vos excipit ab universitate? Si quis tentat excipere, conatur decipere. Habemus enim, verba sunt Gregorii Nazianzeni* 3, inter ceteras nostrae doctrinae leges hanc quoque cum primis laudandam, et a Spiritu: præclare constitutam, qua ut servi heris suis, et uxores viris, et Ecclesia Christo, et discipuli magistris ac pastoribus dicto audientes esse atque obtemperare iuventur; ita nobis etiam praescribitur, ut sublimioribus potestatibus pareamus, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ut qui pendendo tributo simus obnoxii. Quare audacter dico, totam ecclesiasticam antiquitatem conspirare in eo, ut crederet doce-*

ret-

1 Homil. 23, in epist. ad Rom.

2 Tract. de moribus et officio Episc. alias epist. 42. cap. 8.

3 In orat. 17. ad cives Nazianzenos.

retque, præceptis apostolicis de obedientia Regibus ac Magistratibus debita, Sacerdotes non minus ac laicos, Antistites perinde ac minores clericos in his, quae salutem civitatis respiciunt, comprehendendi. Cuius iudicii auctoritatem præter alios habes *Gelasium P.* in epistola ad Anastasium Imp. ubi quantum, ait, ad ordinem publicae disciplinae, cognoscentes imperium tibi superna dispositione collatum, legibus tuis ipsi quoque parent religionis Antistites; et *Pelagium P. I.* Quum igitur de pusillitate ista forma præcepti sit, quanto nobis studio ac labore satagendum est, ut pro auferendo suspicionis scandalo obsequium confessionis nostrae Regibus ministremus, quibus nos etiam subditos esse sanctae Scripturae præcipimus? Itaque vim inferri manifestam sententiae *Apostoli* existimo ab his, qui eam sic interpretantur, ut omnes quidem sublimioribus potestatibus parere debere concedant, sed ita, ut clerici solis ecclesiasticis, laici vero etiam saecularibus subiciantur 2: cuius interpretationis veterem nego quemquam auctorem existisse.

SCHOL. Conf. Du-Pin cit. diss. cap. 3. §. ult. His omnibus rite expensis, nescio an interpretatio Innocentii III. relata in cap. 6. de maiorit. et obed. vel menti *Apostoli*, vel traditioni SS. Patrum satis consentanea haberi possit. Ceterum cui animus est legere quiddam absurdi in hoc argumento commenta est turba scholasticorum, is adeat *Plac. Bockhn* in comm. ad Decr. lib. 2. tit. 3. §. 6.

§. CII.

Quod eos perinde ac laicos obligat in conscientia.

Subtilior est recentiorum quorundam, sed aequè Principum auctoritati inimica interpretatio, qua personas

1 Epist. ad Childbertum Regem, tom. 3. Conc. Hard. pag. 331.

2 Betti de discipl. Torol. lib. 2. cap. 17. n. 11.

ecclesiasticas statuunt legibus publicis teneri quidem in foro externo, non etiam in interno. Quod insulsum scholae commentum quam sit etiam alienum a doctrina *Apostolici*, non propter iram tantum, verum etiam propter conscientiam nos Principibus subditos esse oportere praecipientis, praeter alios docere potest *Augustinus* in huius ipsius praeepti expositione. Verba in rem nostram haec sunt: *Quod ait*, Ideoque necessitate subditi estote, ad hoc valet, ut intelligamus, quia necesse est propter hanc vitam subditos nos esse oportere, non resistentes si quid illi auferre voluerint, in quod sibi potestas data est, de temporalibus rebus: quae quoniam transeunt, ideo et ista subiectio non in bonis quasi permansuris, sed in necessariis huic temporis constituenda est. Tamen quoniam dixit, Necessitate subditi estote; ne quis non integro animo et pura dilectione subditus fieret huiusmodi potestatibus, addidit dicens, Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: id est, non solum ad iram evadendam, quod potest etiam simulate fieri, sed ut in tua conscientia certus sis illius dilectione te facere, cui subditus fueris iussu Domini tui.

SCHOL. Hoc praeter aliis dictum est iis, qui tantopere legibus mere penalibus favent, ad quod genus per multi omnes pene politicas Regum ordinationes referunt: quae doctrina qua ratione cum salute rerum publicarum conciliari possit, ego, dicam ingenue, non intellego.

§. CIII.

Ecclesia bona temporalia possidet humano, non divino iure.

Quod de personis dictum est (§. CI.), idem de bonis Ecclesiae temporalibus perinde valet. Neque enim bonorum istorum alia ad rempublicam ratio putanda est quam

1. In exposit. quarundam prop. ex epist. ad Rom. prop. 74.

quam ceterorum, quae ab aliis civibus possidentur. Ineptae quidem *Marsilius Patavinus* temporalia bona possideri ab Ecclesia eiusque ministris divino esse iuri adversum adseverabat: ipsum tamen divinum ius praedia illis possessionesque addidit nusquam. Vnde *S. Augustinus* non divino illa, sed humano, id est, iure Imperatorum possideri adversus Donatistas disputat. *Quo iure*, inquit, defendis villas Ecclesiae? *Divino, an humano?* Respondent: *divinum ius in scripturis habemus, humanum in legibus Regum.* Unde quisque possidet, quod possidet? nonne iure humano? Nam iure divino Domini est terra, et plenitudo eius: Noli dicere, quid mihi et Regi? Quid tibi ergo et possessioni? per iura Regum possidentur possessiones. Ob eam causam *S. Avitus Viennensis* Episcopus aiebat Regi suo: *Quidquid habet ecclesiola mea, immo omnes ecclesiae nostrae, vestrum est.* Quam ingenue ac liberam professionem vocat doctissimus *Sirmondus*, Principibus accepta ferri bona Ecclesiae, quae vel donarunt ipsi, vel, ut donare liceret, concesserunt. Quo loco refellere eam possumus opinionem, quae bona in Ecclesiam pie collata ita eius effici propria, divinoque iudicio subici statuit, ut nullum Republicae ius relinquat, quod in aliis civium bonis obtinet. Etsi enim non negem ego, quin bona haec quadam ratione ipsi Deo oblata censi possint, quod Patres saepe, quod diplomata loquuntur, improbante licet audacter *Stryckio* 4: abuti tamen veterum auctoritate certum est, qui Dei illud quaecumque dominium ita interpretantur, ut impium esse putent in eius velle communionem venire supremos Principes, ut verissime docet *Card. de Cusa* 5: *Nullus*, inquiens, sive ecclesiasticus, sive saecularis se iure poterit excusare. Omnium

1. *Natalis Alexander saec. XIV. cap. 3. art. 15.*
 2. *Traff. 6. in Ioann. n. 25.*
 3. *Epist. 39.*
 4. *Dissert. de saecular. cap. 7. §. 25.*
 5. *Loebstein part. 1. cap. 2. §. 2.*

enim bonorum temporalium regimen ad publicam commoditatem prius debet ordinari. Unde Hugo noster scribit, ipsas possessiones numquam a regia potestate posse elongari, quoniam si ratio postulaverit et necessitas, et illis ipsa potestas debeat patrocinium, et illas ipsae possessiones debeant in necessitate obsequium. Sicut enim regalis potestas patrocinium, quod dat alteri, non potest non dare: sic ipsa possessio ab ecclesiasticis personis obtenta, obsequium, quod regiae potestati pro patrocinio debetur, iure negare non potest. Lib. 3. de conc. cathol. cap. 39.

Schol. Ex hoc fundamento complura summorum imperantium iura, quae in bonis ecclesiarum temporalibus et olim exercuerunt, et nunc quoque exercere possunt, planissima consecutione ducuntur. Hinc enim ex gr. modum in acquirendis bonis Ecclesiae ceterisque religiosis coetibus praescribunt. Conf. Neubergers *tractatus de coenobiorum redditibus*. Hinc administrationi bonorum ecclesiasticorum invigilant, rationes exigunt, dissipationi alienationibusque legibus praecavent. Le Bret. *Promptuarium pag. 3.* Hinc denique onera iis sine suo consensu imponi minime ferunt. De Marca lib. 6. cap. 12. §. 7. 12. 13. Lites et controversias de his ortas suae iurisdictioni vindicant. Espen *part. 3. tit. 1. cap. 4.* Aliaque non pauca, quae suis singula locis indicabimus ex legibus Patriae nostrae illustraturi.

Ac proinde secluso privilegio contributioni obnoxia sunt.

Ex hoc genere obsequii Regibus praestandi locum haud postremum obtinet *contributio* ad communem patriae securitatem seu firmandam seu propugnandam necessaria, cuius officii necessitatem ipsa per se recta docet ratio: *Christus* autem non modo verbis praecipiens

piens dare Caesari, quae sunt Caesaris, et quae sunt Dei, Deo: sed et facto ipso probavit, censum solvens, etsi nihil ipse possideret. Si censum Dei Filius solvit, ait S. Ambrosius, quis tu tantus es, qui non putes esse solvendum? Et ille censum solvit, qui nihil possidebat: tu autem, qui saeculi sequeris lucrum, cur saeculi obsequium non recognoscas? Cur te supra saeculum quadam animi arrogantia feres, quum saeculo sis misera cupiditate subiectus? Et infra: Si Christus non habuit imaginem Caesaris, cur dedit censum? Non de suo dedit, sed reddidit mundo, quod erat mundi. Et tu si vis non esse obnoxius Caesari, noli habere, quae mundi sunt. Sed si habes divitias, obnoxius es Caesari. Si vis nihil Regi debere terreno, relinque omnia tua, et sequere Christum. Ab hac lege bona ecclesiarum non eximit S. Ambrosius: Si tributum Imperator petit, inquit in oratione ad Auxentium, non negamus magis Ecclesiae solvunt tributum. In quo consentientem habet Vrbanum P. apud Gratianum 4. Quod in ore piscis invenitur, pro Petro et Domino dari iubetur: quia de exterioribus Ecclesiae, quod constitutum antiquitus est, pro pace et quiete, qua nos tueri ac defensare debent, Imperatoribus persolvendum est. Sanctum quoque Bernardum in epistola ad Ducem Lotharingiae ita scribentem: Non renuimus Domini nostri sequi exemplum, qui pro se non designatus est solvere censum, parati et nos libenter quae sunt Caesaris Caesari reddere, et vestigal cui vestigal, et tributum cui tributum: docente Paulo: Ideo enim et tributa praestatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum,

Y 2 tri-

1 Luc. XX. 25.

2 Lib. 4. in Luc. n. 73.

3 Lib. 9. n. 35.

4 Caus. 23. quaest. 8. can. 22.

5 Epist. 119.

tributum; cui vestigal, vestigal i. Ad quem locum respiciens S. Augustinus in libro de catechizandis rudibus: *Dicit apostolica doctrina*, ait, *ut omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: et ut reddantur omnibus omnia; cui tributum, tributum; cui vestigal, vestigal; et cetera, quae salvo Dei nostri cultu constitutionis humanae Principibus reddimus, quando et ipse Dominus: ut nobis huius sanae doctrinae praeberet exemplum: tributum solvere non dignatus est.*

SCHOL. In hac tanta sanctorum Patrum consensione quis non miretur ingenium hominum, quibus nihil est tam perspicue, nihil tam candide a veteri traditum Ecclesia, quod in controversiam non adducant, quoties novis scholae placitis adversum est? Specimen egregii acuminis non contemnendum in hoc ipso argumento dedit Anselmi. Molitor in *tractatione theologica de ecclesiastica potestate in Ecclesiae bona*, in qua tot sunt inanes viri argutiae, tot subtilitates ad rem nihil facientes, quibus prolata a Lochsteno SS. Patrum pro iure Regum testimonia eludere conatus est, ut verear, ea omnia qui vacuo praedictis animo legerit, ne convepire in hunc virum dicat illa Sancti Hieronymi: *Dum amorem contradicendi sequeris, a quaestionum lineis excidisti, more quorundam loquacium potius quam facundorum, qui quam disputare nesciant, litigare tamen non desinunt.*

§. CV.

Privilegium hoc humani est et civilis iuris.
Aio: *secluso privilegio*, quo tam personae quam res ecclesiasticae in his, quae civilem earum statum respiciunt, Principum christianorum munificentia gaudent. Neque enim profecto immunitas haec divino e iure re-

1 Ad Rom. XIII. 6.

peti potest, in quo adeo nullum eius vestigium apparet, ut contra discretissima existent praecepta, quae christianos ex aequo omnes sublimioribus potestatibus subiciunt (§. CI.). Quod ipsum fatentur ingenue non hi tantum, qui aetati nostrae propiores sunt tam Iuriconculi quam Theologi, verum superiores etiam scholastici post D. Thomam plerique omnes conceptis verbis docuerunt. Non magis prima eius initia Pontificum conciliorumque decretis ferri possunt in acceptis, quod adfirmare nonnullis venit in mentem causae, opinor, studio magis quam veri exquirendi. Nam quo iure id factum ab Ecclesia probari potest, ut civium partem nobiliorem, bonaque eorumdem imperio civili divina lege subiecta Principibus eriperet non consentientibus? Amabo te, potestne Rex quisquam christianus constitutis Reipublicae suae ministris impertiri privilegium, quo hos in spiritualibus Episcoporum potestati minime fore deinceps obnoxios pronuntiet? An illi vero temporalium rerum solida administratio atque independens minus a Deo commissa est, quam spiritualium Episcopis a Christo? Dicamus igitur quod res est candide, immunitatem ecclesiasticam seu personis a foro et iurisdictione, seu rebus a tributorum onere concessam, gratiam esse christianorum Principum; ratione quidem, ut tum erant mores, nixam probabilis, sed tamen gratiam. Quam nos decet, non ex iure canonico metiri, cuius in his rebus nulla vis esse potest, nisi quam receptio illi, aut usus conciliavit (§. XLIX.); nec ex antiquis Imperatorum constitutionibus, qui nullas nobis scribere leges poterant; sed ex legibus cuiusque regni propriis: in quibus si quid est ambigui, si quid obscuri, non ipsa sibi ius dicat Ecclesia, quod inani scholasticorum dictione continetur; sed ab eo est petenda interpretatio, penes quem imperii maiestas residet.

SCHOL. Ecclesiasticae immunitatis totius origo ex lege

1 Schol. Instit. iur. eccles. tom. 1. §. 305.

gibus Constantini M. petenda est, cuius pietatem imitati deinceps et Caesares et Reges eandem vel augebant vel restringebant, prout vel temporum vel locorum ratio exigere visa est: quod ex Thomassino *part. 3. lib. 1. cap. 33. seqq.* et Binghamo *origin. eccles. lib. 5. cap. 2. §. 5. seqq.* constat. Quando autem hoc ipsum, inquit Rabardaeus, *per leges et rescripta christianorum Imperatorum, Regum et summorum Principum indultum est, fidentius summi Pontifices suis litteris et decretis illud diligenter observandum constituerunt: quo sensu debemus interpretari plures canones Sylvestri, Pelagii, Gregorii, Gelasii, Leonis, Bonifacii et aliorum Pontificum, tum etiam decreta antiquorum conciliorum, quae Gratianus refert. Quod minus acute, meo iudicio, considerarunt illi Doctores, qui ex his absolute probant, iure pontificio simpliciter absque permissu vel consensu Regum et Principum saecularium hanc libertatem a foro et iudicio saecularium magistratum clericis datam et stabilitam fuisse. Optat. Gall. sect. 2. §. 3. pag. 21.*

§. CVI.

Vnde Principum supremæ potestati nihil præiudicat.

Quod autem exemptas a iurisdictione civili personas ecclesiasticas dicimus, id supremæ Regum potestati nihil detrahit. Apposite *Barclaius in tractatu de potestate Papæ 1: Principes fideles, ait, exemerunt quidem privilegii suis clericos a potestate magistratuum inferiorum, sed non exemerunt a potestate sua. Nusquam enim memoriae proditum est ab ullo scriptore, Principes, qui istis clericos privilegii donarunt, ita eos a se liberos dimisisse, ut sibi amplius non subessent. Im-*

*mo nec potuerunt Principes, nec adhuc possunt, clericos in regnis suis constitutos ea libertate donare, ne ipsorum potestati temporali subsint, neque delinquentes ab iis iudicari et puniri possint, nisi eadem opera se principatu abdicent. Atque haec insignis hallucinatio est multorum, qui iuris publici destituti peritia, haec personarum ecclesiasticarum privilegia ita interpretantur, ut iis ipsam Regum supremam potestatem circumscribi existiment, quo fiat, ut nefas sit vel his ipsis moliri quidquam adversus hanc, ut aiunt, iam dudum praescriptam libertatem. Neque esse, quod metuamus rebus publicis, Bellarminus censet. Cur ita? quia inquit, quos Rex non potest, coërcebunt Episcopi delinquentes clericos. Itane vero? Quid hoc est aliud, verissime *Barclaius* in vindiciis aiebat, *quam Episcopos ad regale culmen attollere? Cur enim, Bellarmine, instituti sunt Reges, aut quo illorum est potestas? nonne ut Reipublicae moderentur, paci salutique civium provideant, poenis et praemiis divisis in merentes? Atqui tam id muneris eripis Regibus, aut saltem cum Episcopis vis esse commune. Demus, si placet, tantisper Episcopis hanc, quam volunt, clericos coërcendi potestatem; auferamus omnem Regibus: quam tutam censetis futuram regnum securitatem, si solo decretalium iure eam nobis licebit defendere? Iudices saeculares sub excommunicationis poena cognitione atrocissimorum etiam criminum interdicit: ecclesiasticis vero, si *Milletoto* credi potest, non concedit umquam clericos brachio tradere saeculari, praeterquam trium delictorum reos, inter quos nec *sicarii* sunt, nec *incendiarii*, nec *incestuosus*, nec *parricidae*, nec *perduelles*, nec *proditores patriae*, nec *Regicidae*. Haec igitur, atque alia his similia criminum monstra, quae temporum infelicitas nonnumquam etiam in clero detegit, quomodo punientur? An in his quoque exemptioni locum dabimus, licet cum pernicie rerum publicarum?**

Non

Non putem: *Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac et habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit.* Ita Paulus.

§. CVII.

Nec eminenti Reipublicae in res Ecclesiasticorum dominio.

Similiter bona ecclesiarum temporalia, tametsi Principum beneficio immunia, eminenti Reipublicae do minio subiecta esse minime desinunt (§. CIII.). Quar e nihil immunitas haec impedire potest, quo minus in publica totius populi necessitate exigere reges ex his quoque bonis subsidia iure valeant ad patriam ab interitu vindicandam. Anne inconsulto etiam, inquires, Romano Pontifice? Inimmo vero inconsulto etiam. Equidem non ignoro, quibus demum conditionibus *Innocentius P. III.* subsidii istius contributionem fieri passus sit: Sed iam nuper praemonebam, nullam in hac quaestione decretalibus Pontificum vim ex se posse tribui (§. CV.); minime vero omnium illis, quae supremae Regum auctoritati derogant (§. XXXVIII.): in quarum numerum hanc, de qua agimus, *Innocentii* decretalem, retulit, nec immerito, *Lochstenius*. Eam enim etsi ego ita esse comparatam pulchre intelligam, ut consentanea sit prorsus omnimodae, quam videtur affectasse clericorum a potestate civili independentiae; cum veris tamen civilis iuris principis, quomodo illa possit cohaerere, non adsequor. Nam quae est, quaeso, haec iustitia civilis, quae tum demum necessitati omnibus communi clericos vult consulere, quum bona laicorum iam exhausta sunt

1 Cap. 7. de imm.

penitus? Iudicandi de reipublicae necessitate potestas quomodo, salva maiestate civili, Episcopo soli et clero tribui potest? An e bonis suae potestati subiectis non licebit patriae, quum extrema necessitas urget, partem reddituum decerpere sine summi Pontificis consensu? Ita *Bonifacio P. VIII.* aequum olim visum est in constitutione sexto decretalium libro inserta 1. Sed quam ipse deinde haud ita multo post, *Philippi* victus constantia, et iustis regni Franciae querelis fatigatus, commoda interpretatione ita temperavit, ut agnosceret in Regibus potestatem a suo nutu minime pendentem.

SCHOL. Conf. Raynaldum in *annal. ad ann. 1297. n. 50.* Natalem Alexandrum in *Hist. eccles. saec. XIII. diss. 9. art. 1.* et Carolum Feure de *abusu lib. 1. cap. 8.* Pontificis consensum qui requirunt, ex iis video nonnullos ea niti ratione, quod bonorum ecclesiasticorum suprema cura, proque iis rite administrandis sollicitudo eidem incumbat. Vid. Auctor *vindic. iur. stat. eccles. circa temporalia part. 1. cap. 2. §. 4.* Nam quum ex vi primatus (ita ratiocinatur *Schmidtus loc. cit. §. 298.*) necessaria fluat sollicitudo et cura omnium in orbe ecclesiarum; haec vero profecto locum habeat in iis omnibus, per quae status ecclesiarum deterior quacumque ratione fieri queat: negari non posse videtur Pontifici vi primatus curam quoque supremam horum bonorum incumbere. Quod viri clarissimi ratiocinium quam recte se habeat, nunc non disputo: id aio, quantumcumque sit suprema istius vis inspectionis et curae, eam tamen ita esse temperandam, ut cum summo et independente Regum iure conciliari possit, cui ut iam dictum est aliquoties, Christus instituendo Ecclesiam ordinandoque nihil penitus detractum voluit.

1 Cap. 5. de immunit.

§. CVIII.

Espenio iudice.

Ex his evidenter sequitur, verba sunt Espenii, exemptionem clericorum a iurisdictione laica: non e iure naturali vel divino, neque ex ecclesiasticis decretis, sed ex solis Imperatorum et Principum legibus profuere, et de ea statuendum ac iudicandum. Unde nec de hac exemptione valet auctoritas decretalium, sive ius commune canonicum, nisi in quantum illud in hoc articulo est receptum expresso vel tacito Principum consensu: Si igitur Principes intelligant exemptionem, qua hactenus gavisii sunt clerici, politico et recto Reipublicae regimini plurimum officere: quidni possint, et subinde teneantur pro temporum et rerum circumstantiis haec exemptionum privilegia sua auctoritate limitare atque circumscribere? exemplo veterum Imperatorum ac Regum, quorum receptae olim constitutiones ac piissimo cuique Antistiti probatae leges hunc certe praestare usum possunt, ut iudicare ex iis liceat, quae quantave Regibus, salva dignitate sacerdotii, circa politiam ecclesiasticam potestas competat.

SCHOL. Quod de limitanda cleri immunitate post Espenium monui, id ne quis verat in calumniam, de immunitate ecclesiastica intelligi volo, non de illa qua clerus Hungariae aequa cum nobilibus conditione fruatur, de qua hoc mihi loco sermo non est. Ceterum de toto hoc immunitatis argumento unus instar omnium esse potest Lochsteinius in egregio prorsus opere Germanice scripto, cui titulus: *Fundamenta pro et contra ecclesiasticam immunitatem in re temporali*. Adde eiusdem *Responsa ad interrogationes circa ecclesiasticam immunitatem*.

CA-

1. *Iur. eccles. univ. part. 3. tit. 3. cap. 2. §. 4. 12.*

DE POTESTATE PRINCIPVM

CHRISTIANORVM CIRCA SACRA GENERATIM.

§. CIX.

Hoc ius quidam prorsus negant.

De potestate Principum christianorum circa sacra varia est ac multiplex disceptatio. Quorundam adeo delicata religio est, ut vel ipsum nomen ferant iniquius, ius circa sacra confundentes cum potestate ecclesiastica. Quo errore evenit, ut quidquid eius iuris Principibus vindicat intelligentior pars interpretum, id totum de potestate Ecclesiae detrahi, et credant ipsi, et aliis contentur omni studio persuadere. Quod quidem omnino falsum est: differunt enim haec duo toto genere. Quae qui non discernunt, parum abest, quin de violata Christi religione arguant Principes etiam pietate minime simulata commendabiles, qui, quod ignorare non possent, quantum ad vitae etiam civilis stabilem felicitatem intersit, pios esse subditos ac virtutis religionisque non fucatae studiosos cultores, hanc imperatorii muneris sui curam praecipuam reputabant, nihil praetermittere, quod ad verae pietatis cultum inter suos promovendum removendaque virtutis impedimenta pertinere posset. Haec mens Constantini M. fuit, cuius exstat epistola apud Eusebium: post Nicaenam synodum scripta, qua egregium promovendae religionis studium testatus est: haec Theodosii, haec Marciiani, haec Iustiniani, cuius permultae supersunt in codice ac novellis de sacris rebus editae constitutiones. Idemque porro semper piorum Regum in colenda tuendaque religione studium fuit: quae

Z 2

et-

1. *Lib. 3. de vita Const. cap. 17. seqq.*

etsi per se satis valida; si civilibus praeterea muniatur legibus, amplior et solidior esse consuevit, ut sanctus Rex noster *Stephanus* in praefatione decreti significare velle videtur. Hoc sensu *Leonem M.* intelligo ita aientem: *Res autem humanae aliter tutae esse non possunt, nisi quae ad divinam confessionem pertinent, et regia et sacerdotalis defendat auctoritas.*

SCHOL. Conf. Moser in *diss. de offic. Princip. circa religionem subditorum*, et Schmidt in *diss. de efficacia religionis in promovenda socialitate.*

§. CX.

Contra Patrum traditionem.

Ob eam causam in epistola ad *Leonem Aug.* scribit: *Debes, Imperator, incunctanter advertere, regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam* 1. Quae sancti quoque *Isidori* Hispalensis Episcopi piissimi iuxta et doctissimi sententia fuit: *Principes*, inquit, saeculi nonnumquam intra Ecclesiam potestatis adeptae culmina tenent, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Ceterum intra Ecclesiam potestates necessariae non essent, nisi ut, quod non praevalet Sacerdos efficere per doctrinae sermonem, potestas hoc impleat per disciplinae terrorem. Saepe per regnum terrenum coeleste regnum proficit: ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem et disciplinam agunt, rigore Principum conterantur, ipsamque disciplinam, quam Ecclesiae humilitas exercere non praevalet, cervicibus superbiorum potestas Principalis imponat, et ut venerationem mereatur, virtutem potestatis impertiat. Cognoscant Principes saeculi Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam a Christo tuendam

574

1 Leo M. epist. 156. edit. Balleriniurum, alias 79.

suscipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplinae Ecclesiae per fideles Principes, sive solvatur, ille ab eis rationem exigit, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit. Caus. 23. quaest. 5. can. 20.

§. CXI.

Augustino cum primis saepe probatam.

Quo loco non obscure refellitur opinio eorum, qui de sola Ecclesiae defensione ac praesidio citra ullam aliam de rebus sacris statuendi potestatem veteres Patres interpretantur: neque enim defensio, cuius illi meminerunt, eo spectat tantum, ut Ecclesiam ab externa vi securam praestent, sed hac etiam cum primis, ne domesticis vitiis corrupta a pristinis moribus et sincera maiorum pietate uspiam desleat. In hoc, ait *Augustinus* 1, *Reges*, sicut eis divinitus praecipitur, Deo serviunt in quantum Reges sunt, si in suo regno bona iubeant, mala prohibeant, non solum quae pertinent ad humanam societatem, verum etiam quae ad divinam religionem. Et alibi 2: Quomodo ergo Reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quae contra iustitia Domini sunt, religiosa severitate prohibendo atque plecendo? Aliter enim servit, quia homo est: aliter, quia etiam Rex est. Quia homo est, ei servit vivendo fideliter: quia vero etiam Rex est, servit leges iusta praecipientes, et contraria prohibentes convenienti vigore sciendo. Sicut servivit *Ezechias* lucos ac templa idolorum, et illa excelsa quae contra praeccepta Dei fuerunt constructa, destruendo. Sicut servivit *Iosias* talia et ipse faciendo: In hoc ergo serviunt Domino Reges, in quantum sunt Reges, quum ea faciunt

1 Lib. 3. contr. Creec. cap. 51.

2 In epist. 185. alias 50. ad Bonifacium, cap. 5.

ciunt ad servitendum illi, quae non possunt facere nisi Reges.

SCHOL. Exemplo Iosiae usus quoque est Carolus M. in praefatione Capitularis Aquigranensis ann. 789. Sed et aliqua, inquit, capitula ex canonicis institutionibus, quae magis vobis necessaria videbantur, subiunximus. Ne aliquis, quaeso, huius pietatis admonitionem esse praesumptiosam iudicet, qua nos errata corrigere, superflua abscidere, recta coartare studuimus, sed magis benevolo charitatis animo suscipiat. Nam legimus in Regnorum libris, quomodo S. Iosias regnum sibi a Deo datum circumeundo, corrigendo, admonendo, ad cultum veri Dei studuit revocare: non ut me eius sanctitatis aequiparabilem faciam, sed quod nobis sint ubique sanctorum semper exempla sequenda.

§. CXII.

Variæ Protestantium sententiae.

In hac tanta antiquitatis totius consensione, non caret temeritate negare velle potestatem, quam praeterea tam ratio recta commendat, quam Deus ipse disertissimis oraculis comprobavit. De causa vero potestatis deque limitibus eiusque amplitudine dum quaeritur, incredibile dictum est, quam sint multae quamque discrepantes inter se doctissimorum virorum sententiae. Hobbes, demto hoc uno, *Iesum esse Christum Dei*, cetera omnia credendi capita negat esse fidei, sed obedientiae. Vlr. Huberus interea religionis christianae imperio civili libera pronuntiat, externa omnia eidem subicit; ea nimirum, ut Flörkius interpretatus est, quae divino iure determinata non sunt: qualia quum

1 Ios. XLIX. 23. LX. 10. II. Reg. VII. 12. 13.

2 Huber. de iur. civit. lib. 1. sect. 5. cap. 1.

3 Praenot. iur. eccl. §. 12.

sint, *Thomasii* quidem iudicio, admodum pauca, facili collectione intelligi potest, quam late huic viro, a quo nihil prope dissentit *Boehmerus*, iura Principum circa sacra pateant. Harum sententiarum nulla est, quam vel ipsi hodie Protestantes probent, ut actum agant, qui his refellendis operam impendunt.

SCHOL. Hobbesium confutabat Huberus; et, qui hobbesianum se nuper professus est, Rousseaviu clar. Scheidemantel. Flörckio respondit Keuffel. *Thomasii* et *Boehmeri* systema data opera *Kippingius* convellere studuit, nec, ut ego iudico, infelicit.

§. CXIII.

Doctrina Pfaßii.

Abit in multis a superiorum doctrina systema recentiorum, cuius ferunt auctorem *Matthaeum Pfaßium* Tubingensem olim theologum celebrem. Eius sunt haec praecipua capita: Ecclesiam esse societatem in civitate erectam, eoque sine confederatam, ut cultum divinum ad praecepta Iesu Christi, qui primus hanc societatem instituit, suisque iuribus ornavit, agat. Habere impetrans ut in alia omnia in civitate erecta collegia, ita etiam in hanc religiosam societatem supremam inspectionem; partim ne quid in iis agatur, quod saluti civitatis adversum esse possit, partim ut, quae pro libertate subditis competente sic eriguntur, collegia et societates ab omnibus iniuriis et insultibus defendantur, et iuribus suis atque libertatibus, quas iure vel divino vel humano habent, uti et frui sine turbatione possint. Ex hoc generali supremae inspectionis officio emergere iura sacrorum, iura in Ecclesiam, absoluta illa et generalia, quae vocantur, magistratui politico

1 Dist. de iur. princ. circ. adiaphora.

2 De extraord. prim. eccl. statu §. 20.

competentia. Quum autem nulla sit in civitate societas, quae sua sibi iura non servet, suas sibi ipsi leges ordinemque ex pacto; conventionem et confederationem mutua non scribat, et his legibus vivere ab imperante non permittatur; ita Ecclesiam hoc ius, hanc facultatem habere eo certius esse, quod haec facultas ab ipso Christo, qui Ecclesiam fundavit, ipsi concessa sit, divino sic munita sigillo, quod violare sane et summi imperantibus nefas fuerit. Ex hac divinitus data facultate effluere iura sacrorum collegialia et specialia toti Ecclesiae competentia, et in tota Ecclesia radicaliter residentia, quae proinde exerceri a magistratu politico non possint de iure, nisi ex consensu vel praesumpto vel tacito Ecclesiae. Ecclesiam vero et posse partem iurium suorum in Principes transferre, et hoc ut faceret necesse etiam fuisse, ex quo numerus christianorum ita exerevit, ut per totam civitatem diffusus, iam coetus ad horum iurium administrationem commode satis concurrere haud potuerit. Ceterum iura ipsa nihilominus manere radicabiliter penes Ecclesiam, eaque adeo iuxta indolem Ecclesiae, secundum ius divinum, Ecclesia et ipsa, quantum fieri potest, in partes vocata, ad salutem et aedificationem eiusdem exerceri et administrari debere: quos limites si migrent summi Principes, nihil impedit, quo minus revocare iura, quae commisit, Ecclesia recte possit. Ita eruditus hic theologus in dissertatione de iure sacrorum absoluto et collegiali.

SCHOL. Quid commodi haec iurium in absoluta et collegialia divisio rebus Protestantium adferre possit, ipse in fine dissertationis enarrat copiosius. Restabat, ut quae iura sacrorum sint absoluta et maiestatica, quae collegialia, dilucide exponeretur. Sed in his definiendis variant scriptores Protestantium etiam novissimi, quod facile apparet, si quis Mosheimium, Pertschium, Floërickium, Wiesenhaverum, Georg. Lud. Boehmerum

con-

conferre volet. Conf. Griebner in *Ger. sacr. art.* pag. 70. seqq.

§. CXIV.

Fundamentum iuris circa sacra ex sententia Catholicorum.

Non ii sumus nos, qui, quod obici Ecclesiae nostrae frequenter solet, alienam penitus ab imperio civili curam sacrorum existimemus (§. CIX. seqq.), aut iis Maiestatem iuribus privare conemur, quae illi hanc ipsam ob curam competere necesse est (§. CXI.): quam criminationem (licet enim hoc nomine compellare) refellunt satis egregie multorum de hoc argumento lucubrationes. Disceptationi obnoxia inter nos sunt eadem, de quibus haud magis inter se Protestantes consentiunt. Capita disceptationis duo sunt praecipua: unum de fundamento iuris circa sacra; alterum de huius limitibus. De posteriore deinde exponetur. Fundamentum potestatis circa sacra, sunt e nostris pauci quidam, maxime theologi, qui in privilegio quaerunt a Praesulibus ecclesiarum summi Principibus concesso propter insigniam multorum in rem christianam merita. Nam hi quam pro certo recipere exploratoque, nullas esse omnino Regum ac Principum in iis rebus dirigendis partes, quae ullo modo religionem spectant; atque ob id ad iniuriam Ecclesiae illiberalemque servitute pertinere existimarent, si quae olim a piissimis Imperatoribus gesta historia sacra tradidit memoriae, iure proprio non ex mera Pontificum indulgentia acta fuisse statuamus: primum fuit eo delabi, ut illa omnia indulgente ac connivente prudenter Ecclesia gesta esse crederent. Quae quidem conniventia usu tot saeculorum firmata vim nata sit privilegii, quo tuti Principes christiani multarum rerum potestatem sibi non iniuste vindicent, quam

Aa

Ius-

usurpare, remoto privilegio, sine summo scelere nequeant. Non audeo damnare usum talium privilegiorum, inquit Suarez, sed hoc apostolicae Sedi remitto. Nam etiam Card. Bellarminus cap. 35. contra Barilaium, quum ille diceret esse in Gallia quaedam delicta gravia, quae privilegiata dicuntur, ipse respondet, ideo dici privilegiata, quia privilegio Sedis apostolicae indultum est Regibus Francorum, ut ea delicta cognoscere possint. Quibus verbis videtur illam excusationem non improbare, sicut illam non improbant Iulius Clarus et Aufserius, quos allegat.

SCHOL. Quod de privilegiatis in Gallia delictis hic Suarez ex Bellarmino docet, id quidem falsum est. Delictis privilegiata crimina vocari in Gallia, ait Barclaius in vindiciis, de quibus clerici apud regios Iudices accusari Papa indulsit. Nihil minus. Neque ullam invenies sanctionem, qua id privilegii in clericos Regibus rebusque publicis Papa concesserit: ut facile iudices, non id ordinariae iurisdictionis Regibus a Papa tributum, qui olim utebantur omni in clericos potestate; sed ipsorum voluntate servatum, qui de suo iure, quod libuit, remisissent, quod libuit, tenuerunt. Sed et nuper doctissimus Milletotus eleganti illo tractatu, quem inscripsit De delicto communi et casu privilegiato, rite ostendit, privilegia clericorum orta a Regibus; ideoque crimina, ob quae accusantur in foro civili, vocanda proprie delicta communia, quia communi iure de illis cognoscit Magistratus; quae vero ad Episcopum remittuntur, privilegiata esse dicenda, scilicet quia Regum privilegio indulgetur Episcopis, ut de iis casibus cognoscant et iudicent.

§. CXV.

Lib. 4. defens. fid. cap. 34. n. 29. alias 31.

§. CXV.

Est ipsum summum imperium.

Sed horum quidem iam dudum explosa sententia est. Norunt enim sapientiores civium iurum magistri, iura Principum circa sacra omnibus communia (nam de iuribus speciali titulo quaesitis hic non agimus) si qua sunt, ea non posse aliunde, quam ex fine civilis societatis huiusque regendae officio derivati. Cuiusmodi iura, quum imperio civitatis contineantur, manifestum est, iura circa sacra ad Maiestatem referri oportere; eaque proinde non commentitio cuidam Sedis apostolicae privilegio, sed fundamento inniti divinitus constituto. Quod, ut omnibus est summis Principibus commune, ita nulla vi humana convelli potest (§. CX. seqq.). Theodosius in litteris ad Cyrillum Alexandrinum datis, quarum testimonium hoc nobis gravius esse debet, quod oecumenici concilii iudicio probatae sint, et in acta relatae, non aliam iuris sui rationem producebat, quam imperii vim a Deo sibi commissam. Nostrae constitutio Republicae ea, quae in Deum est; pietate nistur, ait, multaque inter hanc et illam cognatio et confederatio intercedit. Nam et se mutuo complectuntur, et utraque prosperis alterius successibus incrementa sumit: quandoquidem ut vera religio iusta actione, ita Republica utriusque ope nitra florescit. Quum itaque Deus imperii habenas nobis tradiderit; iisque, quae imperio nostro parent, pietatis et securitatis quoddam quasi vinculum nos esse voluerit: harum inter se societatem, providentiae et hominibus medios nos praebentes, indivulsam perpetuo conservare contendimus; pietatique opitulamur ad Republicae incrementum.

SCHOL. I. Vidit hoc, ut fere omnia, Illustrissimus

Aa 2

de

Concil. Ephes. part. 1. cap. 19.

de Marca in opere *immortali de concord. sacerdot. et imperii lib. 3. cap. 9. §. 8. Ceterum, scribit, etsi formulae pragmaticorum satisfecerimus, privilegiorum mentione iniecta, sincerior mihi videtur haec respondendi ratio, si mero iure regio in certis articulis, in aliis vero iure patrociniis et tuitionis Principes ad se quam plurima olim traxisse dicamus, quae a summis Pontificibus perstricta non sunt; ab illis deinde aliquanto tempore cessasse, quum novis decretis sunt vetitae: quorum cognitionem iterum resumerint ad procurandam regnorum suorum ipsiusque ecclesiae gallicanae salutem; hanc vero possessionem sine ulla interpellatione summi Pontificis resituerint ab aliquot saeculis, hodieque retineant. Quae conniventia Sedis apostolicae id maxime praestat, ut bona fide Principes in eo negotio tractando versentur, quod ad se pertinere non improbabili ratione putant: ita ut patientia illa, si necesse sit, vicem privilegii et dispensationis subeat, etiamsi in singulis speciebus privilegium exhiberi non possit.*

SCHOL. II. Quo iacto potestatis circa sacra fundamento, carere iam possumus illa quorundam inutili sollicitudine, qua se torquent misere, ut ex Sedis apostolicae diuturna conniventia praescriptionem sequi legitimam evincant, qua Principes iura sua longo tempore nemine interpellante exercita tueantur: imperii enim maiestate tuti colore studiose quaesito non egent. Similiter autem nihil proficiunt illi, qui iura summis Principibus imperii potestate debita, et his conniventibus aut etiam inscisi, a saeculis aliquot partim a Sede apostolica partim ab Episcopis vindicata, praescriptione immemorali Ecclesiae quaesita ingenti quidem studio contendunt, verum nihil apud eos profuturo, qui rectiora iuris civilis principia edocti probe sciunt iura Maiestati propria humanis praescriptionum institutis haudquamquam subiacere.

§. CXVI.

§. CXVI.

Ex quo fluit primum ius determinandi adiaphora.

Omnis autem Principum christianorum circa sacra potestas triplici potissimum iure continetur. Atque primum quidem iure ea, quae neque naturali ratione neque revelatione certam formam habent, atque adeo ad Religionis christianae substantiam non pertinent, ad eum modum determinandi, quem pax et salus civitatis necessario exigit. Nam quae sunt eiusmodi, haec tamquam ad religionem Christi arbitraria, utro modo determinentur, ad salutem christianorum internam nihil refert, permultum autem saepe, si civilem felicitatem spectes. Atque hoc iam supra dedimus probatum, in rebus disciplinae constituendis eum oportere servari modum, ut nihil decernatur civili populorum saluti contrarium (§. XLI.). Cuius rei iudicium quoniam eius est dumtaxat, qui supremam in Republica potestatem obtinet (§. CVII.): confectum est, in potestate Ecclesiae non esse, arbitrariis eius generis ritibus aliam formam tribuere, quam quae cum salute civitatis amice conspirat; esse vero in potestate summi Principis non pati, si attentetur quidpiam, quod sit cum huius detrimento coniunctum. Nam quae, amabo, vel lex est, vel fingi necessitas potest, ut ritum urgeat Ecclesia cum publica utilitate pugnantem, dum salva fidei beatitate aut abesse is omnino potest, aut ad eam formam inflecti, qua ex aequo utrique et Ecclesiae et Republicae consultum est? *Caelestis civitas*, inquit S. Augustinus, *dum peregrinatur in terra, ex omnibus generibus civos evocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatem; non curans, quidquid in moribus, legibus, institutisque diversum est, quibus pax terrena vel conquiritur vel tenetur; nihil eorum rescin-*

scindens nec destruens, immo etiam servans ac sequens: quod licet diversum in diversis nationibus, ad unum tamen eundemque finem terrenae pacis intenditur, si religionem, qua unus summus et verus Deus colendus docetur, non impedit (§. VI.).

COROL. Ex adverso autem, si institutum quodpiam, respectu ad Rempublicam habito, prorsus est indifferens, pietatem vero ac virtutem adjuvare aptum, sua Ecclesiam in constituendo libertate frui patiantur Reges perinde aequum est. De Marca lib. 2. cap. 6. §. 6.

SCHOL. Hoc illud arbitror esse ius, quod clar. Scrode potestatem imperii civilis condirektivam vocat, pariterque Principibus vindicat *Instit. iur. canon. lib. 1. tit. 2. §. 112.* At vero ex eo, inquit, quod potestas ecclesiastica intelligatur absque detrimento et diminutione imperii civilis, abunde elucescit, causas disciplinae et politicae in Ecclesia externae non exentas esse a iure regiae inspectionis, ne per instituta ecclesiastica violentur iura et libertates status publici; immo referri ad potestatem imperii civilis condirektivam, quatenus haec causae cum statu et regimine politico connexionem habent: adeo ut leges ecclesiasticae et speciatim bullae pontificiae disciplinares, qua mixtae, non tantum ab auctoritate Ecclesiae, sed ab imperio et approbatione Regum et Principum saecularium suam vim obtineant. Similiter etiam Rauttenstrauch iam ante docuit *Instit. iur. eccles. §. 62.*

§. CXVII. Deinde ius supremae inspectionis.

Alterum est ius supremae inspectionis, sicut in potestate cognoscendi omnia, quae in territorio civitatis a quocumque geruntur, tandique operam, ut ne quid ex his Republica detrimenti capiat. Inter alia Maiestatis

iu-

iura omnes, quod sciam, etiam ius supremae inspectionis connumerant. Nec immerito. Nam quum summam hanc potestatem iude Regibus a Deo commissam fuisse satis constet, ut populorum suorum felicitatem curens officii vero istius explendi facultas nulla esse possit, aut perexigua, nisi quae geruntur in territorio, nota illi explorataque teneant: sane quidem evidens est, ius simul cum officio datum Regibus exigere, ne quid clam ipsis in civitate fiat, ex quo aliquod in Rempublicam detrimentum possit promanare. Nosse vero quid agatur, noxam publicam oculis tenere, nec habere potestatem impediendi; hoc vero tam secum pugnans est, quam quod maxime. Vtrumque igitur ius imperio civili inest. Et quoniam Christus, etsi Regum iura non auxerit, nec diminuerit tamen (§. XXXVI.), extra omnem nobis controversiam positum esse debet, utramque hanc potestatem, recepta in territorium Ecclesiae christiana, imperantibus integram servari illibatamque, tam cognoscendi scilicet quae aguntur ab illa, quam vetandi pro auctoritate, ne omnino fiat quidquam, quod in Reipublica detrimentum possit redundare (§. CXVI.).

SCHOL. Os hominis! tun' vero aures Christi Ecclesiam in hanc adducere suspensionem, quasi illa sit unquam factura quidpiam, quod nocere possit civitati? Immo vero id ego futurum numquam plane certum sum: sed (quod in aures tibi dictum esto) qui christiano populo praesunt, singulos esse homines aio, qui errare possunt, qui affectibus duci, qui servire cupiditati. In his hominum vitiis praecavendis oculatum ego Principem volo, non in periculo ab Ecclesia Christi impendente, quod nullum est. Nec valde moveor, si ius istud Principibus christianis, ac cetera huic coniuncta erepta velis, hoc magis quod Puffendorffium in libro de habitu religionis doctrinae istius auctorem existisse ferunt. Primum enim in hoc sane turpiter errant. Ius supremae

in-

inspectionis pars est praecipua *iuris territorialis*, quod nemo civilis philosophiae gnarus non fatetur ius esse Maiestati internum, cui religio christiana nihil penitus detractum vult. Deinde cave, ne si croneum dicas omne, quidquid a Protestante scriptum est, idque ideo quia scriptum est a Protestante, eveniat tibi, quod multis accidisse memini, ut te ridendum suaviter prudentioribus exhibeas.

§. CXVIII.

Et ius advocatiae ecclesiasticae in rebus fidei.

Adde his *ius advocatiae*, quam vocant, *ecclesiasticae*, seu tutelae ac defensionis publicae, quae quidem pater quam latissime. Huius enim vi Reges ac Principes christiani, etsi in rebus fidei iudicandis interpretandisque nullas sibi a *Christo* relictas partes satis norint (§. LXXXIX.), ac nec eam quidem, quam eis solam *Maiestas* vindicat, doctrinam publicam determinandi auctoritatem usurpent; non possunt tantum, verum etiam tenentur (§. CX.) cultum veri Dei omni, quo per naturam religionis licet, modo promovere, impedimentum eius in Republica removere, dogmata ab Ecclesia definita populis sibi creditis proponere, ea pro auctoritate tueri. Quae si qui contenta Ecclesiae auctoritate pertinacius impugnant, eaque re dissidio malisque moribus occasionem subministrant, eos iusta etiam coërcitione compescere, aut abesse iussos patriis laribus, inque aliam regni provinciam traductos, removere procul a consorcio integrae partis, ne disiunctis religione animis

pa-

- 1 *Diss. de iure Princ. circa doct. publ. §. 26.*
- 2 *Caus. 25. quest. 3. can. 4.*
- 3 *Muratorius de ingen. moderat. lib. 2. cap. 11. et 12.*
- 4 *Vid. Henniges de Imper. potest. circa sacra cap. 5. §. 3.*
- 5 *Ichtaadi diss. de iur. transpl. subdit. tom. 1. opuic. 5.*

parum cohæreat sociale vinculum, quo interna civium securitas praecipue continetur: nisi aliud suadeat publicae necessitatis dura lex, quae saepe etiam quod minime probes tolerare iubet humaniter et illaesa conscientia; sed tolerare tamen ad eum modum, ne iusti tolerantiae limites ultra, quam par est, in immensum proferantur, ut sapienter ex *Buddeo* monet *Barthelius*: *Tolerandi sunt dissentientes, aieni, ita tamen, ut veritati inde nullum creetur periculum, et qui nostrae curae concreditum sunt, in discrimen amittendae salutis aeternae non coniciantur: tolerandi sunt, non tamen statim facultas impietatis et pro lubitu errores disseminandi illis est concedenda: tolerandi sunt, simul tamen in viam veritatis ea, qua decet, ratione revocandi. Dabit ergo operam, quantum fieri potest, quisquis imperii habenas tenet, ut veritatis et charitatis communionem in religione vel sartam teſtam servet, vel ex zelo secundum scientiam et prudentiam eandem inter subditos reducat; libertatem vero effrenem ultra terminos Reipublicae et Ecclesiae positos evagari non patiatur, quo non tantum eos beatos in civili vita, sed etiam aeternae beatitudinis faciat consortes.*

Schol. Quemadmodum promiscua de religione sentiendi facultatem tam Ecclesiae quam Reipublicae perniciosam esse res ipsa per se docere quemque satis potest, ut immerito reprehendantur Principes, qui, qua possunt ac licet ratione, hanc credendi, ut libet, impiam libidinem coërcent; ita alienum semper a spiritu Ecclesiae, et carentem scientia zelum existimavi eorum, qui in revocandis in sinum Ecclesiae subditis nihil nisi arma et vim clamitant (§. LXXIX. LXX.). Cuiusmodi ingenii turpis foetus, tamquam insignis ad deformitatem puer non inique cito e medio sublatus, est libellus auctore

Bb

Io.

- 1 *Hennig. loc. cit.*
- 2 *Barthel de eo quod iustum est circ. libert. relig. cap. 12.*
- 3 *Loc. cit.*

10. *Damiani* Budae editus, quo vir hic (immemor haud dubiae praecepti illius divini: *Ex hoc cognoscent vos, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem*) demonstrare conatus est, quod *Principes, Magistratus et Dinastae romano-catholici habita occasione et opportunitate possint ac debeant, acatholicos in suis ditonibus commorantes cogere etiam mediis extremis, quoties mitiora non possunt, ad amplectendam veram et unice salvificam romano-catholicam fidem.*

§. CXIX.

Et in negotiis disciplinae.

Haud minus otiosa est Principum advocatia in mutianda Ecclesiae tam potestate quam disciplina. Sicut enim officii esse sui vere existimant, securam eam a vi atque iniuria praestare, iura eius ac privilegia intacta conservare, auctoritatisque illius, quoties executione indiget ac publico auxilio, suam adiungere, ut, quam Ecclesiae humilitas exercere non praevaleret disciplinam, cervicibus superborum potestas Principalis imponat (§. CX.); ita praecipuo etiam quodam studio ecclesiasticam disciplinam prosecutos legimus piissimos Imperantes. Confirmabant canones ab Ecclesia conditos, publicisque legibus muniebant (§. XLIX.): oblivione aut contentu sepultos restituebant: tollebant abusus, ac reformabant severam Patrum disciplinam, aut aperte impetentes, aut emollientes sensim enervantesque. Nec patiebantur facile pie a maioribus ac sapienter instituta, vel usu diuturno tamquam in ius regni proprium recepta, novis, invito populo ac se inconsultis, labefactari constitutionibus: iniquum existimantes, mores, quibus diu adsuevit, ut deserat, populum christianum sine iusta causa cogi, aut sine suo adsensu mutari disciplinam, quae

quae publice recepta in legem abit civilem, regiae non minus quam sacrae potestati subiectam.

Schol. Conf. Petrus de Marca *de conc. sacerdot. et imp. praecipue libro 2. et 3. Non solum interpellati* (inquit *lib. 2. cap. 10. §. 1.*) *et rogati Principes ministerium suum ad canonum observationem commodare possunt, sed etiam ex officio in eam curam incumbere tenentur* :: *Ad quae officia Principes adigi putamus, non ex eo tantum capiunt quod ea ad felicitatem imperii conducant, quae quidem ut plurimum cum illis est coniuncta, sed ex eo etiam quod nomen suum Christo dederint, etque caput suum et ipsam regiam dignitatem devoverint (§. CXI.). Et rursus lib. 4. cap. 1. §. 3. Tanta vero et tam diligens cura a Principibus adhiberi debet custodiae canonum, ut potiore legum ecclesiasticarum quam civilium rationem habere debeant, ut monet Iustinianus in praefatione Novellae 137. Vnde paulo etiam commotior quaerit Claud. Petaeus in epistola ad Tit. cap. 3. Si Principum nihil interest rerum sacrarum, cur de negotiis ecclesiasticis in Codice, in Novellis tot augustae leges atque constitutiones? tot in nostris et omnium christianorum annalibus edita reggia? tot saecularia consulta? Nec per abusum haec malaeque usurpationem facta ab iis dicat quispiam: non enim docet quemquam dicere (ait Card. Cusanus lib. 3. conc. cath.) sanctissimos Imperatores, qui pro bono Republicae de electionibus Episcoporum et collationibus beneficiorum et observatione religionis multas sacras constitutiones ediderunt, errasse, et ita statuere non potuisse: immo legimus Romanum Pontificem eisdem rogasse, ut constitutiones pro cultu divino, pro bono publico etiam contra peccatores de clero ederent.*

§. CXX.

Salva civium libertate.

Ita vero defendendae Antistitum auctoritati operam impendant Reges necesse est, ut civium suorum capita, fortunas, existimationem tuta simul praestent adversus abusum sacrae potestatis. Abutentibus enim potestate sua Praelatis ecclesiarum vel contra naturalem aequitatem vel contra receptos lege canones, nihil impedit quo minus Regum implorare auxilium ii possint, qui vim et iniuriam patiuntur; exemplo *Pauli* auxiliium *Caesaris* implorantis adversus iniuriam, quam a *Festo* metuebat; ut *Augustinus* docet; *Athanasii*, qui a synodo *Tyria* per summum nefas absens damnatus *Constantinum* adiit, rogans ut ipse aut per se aut per novam *Episcoporum* synodum causam innocentiamque suam examinaret; *Ioannis Chrysostomi* a *Theophilo* in synodo ad *Quercum* iniquissime condemnati, et *Arcadium Imp.* exorantis, ut vim sibi contra canones illatam auctoritate sua prohiberet. Causam iuris reddidit *Eunomius* *Episcopus* *Nicomediensis* in libello ad Imperatores, qui in concilio *Chalcedonensi* lectus, et in acta synodi relatus est: *Deus vobis regnum*, inquit, et omnium rerum imperium ad salutem orbis terrarum et pacem sanctorum Ecclesiarum iuste donavit: Unde prostrernimus nos maiestatis vestrae vestigiis, ut tuberculis arceri iniustitiam, quae adversum nos a Reverentissimo *Episcopo* *Nicaeno* *Anastasio* est praesumpta. Similiter *Eusebius* *Episcopus* *Dorylaei* in libello ad eodem Imperatores: propositum est, ait, clementiae vestrae

1 *Epist.* 187. n. 28.2 *Natalis Alexand.* saec. IV. dist. 21.3 *Constantinus* in *epist.* *Rom. Pontif.* pag. 779.4 *Tom.* 2. concil. *Hard.* pag. 565.

strae, universis quidem sibi subditis providere, et manum corrigere omnibus iniuste oppressis, praecipue tamen fungentibus sacerdotio: in hoc divinitati placentes, a qua vobis imperare et dominari sub hoc sole donatum est. Ergo quoniam multa et dira: sumus perpessi a Reverentissimo *Dioscuro Alexandriae* magnae civitatis *Episcopo*, adimus vestram pietatem supplicantes iustitiam promereri. Quare mirari soleo *Coelestinum Sfondrati* virum utique non ineruditum, qui audacter hoc ius novum et nuper admodum mala fide usurpatum ausus est adfirmare, cuius exstant tam antiqua tamque illustra testimonia. Nomen novum est, fateor, at res ipsa vetustissima, nec *Gallis* tantum et *Hispanis*, sed omnibus regnis catholicis usitata; tametsi non ubique appellationis tanquam ab abusu, ut *Gallis*, aut ut *Hispanis*, recursus ad Principem nominibus usurpetur. Libertati vero ecclesiasticae qui hoc ius adversari contendunt, ii non videntur meminisse, nullam esse posse in abutendo libertatem. Abusus non libertatis est, verum licentiae, cuius reprimendae si quis auferre Principibus potestatem contendat, statim, non quidem sero comperiet experimento manifestissimo, inquit *Covarruvias*, quantum calamitatis Reipublicae invoverit. *Pract. Quaest. cap. 33. pag. m. 213.*

SCHOL. Conf. *Petrus* de *Marca* de conc. sacerdot. et imp. lib. 4. *Hieronymus* de *Caecvallos* de cognitione per viam violentiae in causis ecclesiasticis. *Carolus Fevret* de abusu. *Van-Espen* concordia immunit. eccles. et iuris regii. *Alii.*

§. CXXI.

De aliis remissive.

Atque haec de potestate Principum christianorum circa

1 *Ibid.* pag. 70.2 *Gall. vind. dist.* 3. 5. 2. pag. 586.

ca sacra, eiusque causa et origine generatim dicta sunt. Singula enim, quae huic potestati insunt iura, innumera prope sunt, nec in hac systematis parte evolventa. Reliquum est, ut quae sit potestatis sacrae ad civilem relatio, quive utramque limites contineant, paucis, sed quantum fieri potest dilucide, exponamus.

CAPVT III.

DE LIMITIBVS VTRIVSQUE

POTESTATIS.

§. CXXII.

*Concordia Sacerdotii et Imperii studioso
colenda est.*

Duplex est in orbe suprema potestas, per quam unaquaeque christianorum Respublica regitur, *Sacerdotium* et *Imperium* (§. LXXVIII.): quorum illud divinis se ministeriis impendit, vitaeque futurae beatam aeternitatem curat (§. VI.); hoc statum Reipublicae componit, et civilis societatis tranquillitatem viraeque praesentis felicitatem tuetur ac promovet (§. XCII.). Utraque a *Deo* instituta, utraque summa est (§. LXXIX.), et soli *Deo* subiecta in his, quae sui iuris sunt (§. XCVI.): personis, muneribus, negotiis a *Christo* disiuncta (§. LXXVI.), et suis porro unaquaeque limitibus circumscripta, quibus studioso conservandis populorum felicitas potissimum continetur. *Maxima quidem*, inquit Iustinianus Imp. ¹ *in hominibus sunt dona Dei a superna collata clementia, Sacerdotium et Imperium; et illud quidem divinis ministrans, hoc autem humanis praesidens ac diligentiam exhibens: ex-*

uno eodemque principio utraque procedentia humanam exornant vitam. Ut autem ad conservandam regnorum tranquillitatem nihil est concordia sacerdotii et imperii validius, nihil optarius; ita nihil facile ad eam perturbandam dissidio eorum pertinacius esse potest, nihil ad memoriam tristius. Itaque summo sibi studio evitandum esse arbitrati sunt doctissimi quique prudentissimique viri, ut designarent limites utriusque potestati a Patribus constitutos, quibus ea, qua par est, religione custodiendis pacem colamus inter nos et concordiam, quam religionis nostrae auctor *Christus* toties discipulis suis commendavit.

Schol. Difficile est, fateor, contrarios diu et mirum quantopere confusos limites dirimere. At sunt tamen characteres quidam, sunt quaedam tamquam vestigia a maioribus haud obscure expressa, et incredibili labore, iudicio admirabili ab Illustrissimo de Marca ex omni pene antiquitate collecta, quae si seposito partium contentioso studio, abiectisque praedudicatarum opinionum perniciosis commentis, sequi constanter placet, transigi fortasse lis isthaec non infeliciter potest. Tentavit Löchsteinius nostra aetate, et si quid iudicare ego de his rebus possum, tentavit egregia cum laude et ingenii et doctrinae, descriptis haud multis observationibus omnem penitus tollere controversiam. Quo, si quis docuerit rectiora, sequar: tantisper huic viro adhaerendum censeo.

§. CXXIII.

Limites utriusque potestatis ex diversitate finium.

Actionum humanarum omnium finis est *vera felicitas*, eaque duplex, *aeterna* una potestati sacrae proposita, altera *temporaria*; quam potestas civilis procurat (§. CXXII.). Possunt itaque omnes cuiusvis homi-

minis actiones, qui civilis simul societatis membrum est, duplici cum relatione spectari. Referrī primum scilicet possunt ad *salutem hominis internam*, quo respectu solius est ecclesiasticae potestatis de iis iudicare, eas formare legibus, harumque contentorem christianum consentaneis rei naturae poenis ad obsequium praestandum flectere (§. LXV.). Easdem vero actiones quum ad *villem populi salutem* referuntur, civilibus legibus attemperari necesse est, eiusque unius arbitrio subiici, qui summa cum potestate Reipublicae praestet (§. XCV.).

SCHOL. Itaque nihil vetat quo minus potestas tam sacra quam civilis, sub diversa tamen relatione, in eadem actione christiani hominis et dirigenda legibus et poenis vindicanda concurrant, quin sit necesse, alteram in alterius transire fines. Apts rem exemplis illustravit Lochstein. *part. 2. cap. 2. §. 3.*

§. CXXIV.

Mediorum.

Ex finium diversa indole mediorum nascitur diversitas, per quae ad suum utraque potestas proprium sibi scopum contendit (§. VI.). Etsi enim nec profana media ad continendos in officio christianos prorsus inidonea sint, et religionis eximia vis sit in firmanda civili populorum felicitate; saepeque censurarum sacer horror, quod poenae civilis metus non potest, atrocissimum arceat facinus: fallit tamen quisquis vel clavium potestatem Ecclesiae a *Christo* traditam civitati adiudicare, vel temporales poenas infligendi ius proprium civitati contra maiorum traditionem ad Ecclesiam transferre nequidquam conatur (§. LXVIII. seqq.). Adiuvarē altera alteram potestas debet in procuranda humani generis felicitate; crepta alteri iura sibi vindicare non debet. Christus *memor fragilitatis humanae*, inquit Gelasius P., *quod suorum*

rum saluti congrueret, dispensatione magnifica temperans, sic actionibus propriis dignitatibusque distinctis officia potestatis utriusque discrevit, suos volens medicinali humilitate salvari, non humana superbia rursus intercepti, ut et christiani Imperatores pro aeterna vita Pontificibus indigerent, et Pontifices pro temporalium cursu rerum imperialibus dispositionibus uterentur :::: ut et modestia utriusque ordinis curaretur, ne extolleretur utroque suffultus, et competens qualitatibus actionum specialiter professio aptaretur (§. LXXIV.).

SCHOL. Lochstein *loc. cit. §. 6.*

§. CXXV.

Statuum.

Vt actionum (§. CXXIII.) ita etiam personarum in Republica christiana existentium alia est atque alia relatio, et pro varietate istius varia subiectio. Omnis enim christianus civili in societate constitutus *Ecclesiae* simul ac *civitatis* membrum est: ac proinde utriusque simul potestati suo modo subest, et utriusque in rebus debet, obedientiam praestat, *Caesari* dando quae sunt *Caesaris*, et quae sunt *Dei, Deo* (§. LXXVIII.). Et quamquam personarum ecclesiasticarum arctior sit quam ceterorum cum Ecclesia coniunctio propter ministerium, cui se addixerunt voto; civium tamen in numero minime esse desinunt: neque enim ministerii a *Christo* instituti ea natura est, ut cum officio boni civis coniungi commode non possit. Vt ut igitur in sacri muneris functionibus obeundis Episcopi arbitrio atque Ecclesiae canonibus potissimum regantur, in ceteris tamen humanae vitae negotiis iure reliquorum civium communi utantur necesse est, colantque maiestatem Regum suorum, quibus eos haud minus quam saeculares subditos es-

Ce

se

1. De Marca lib. 2. cap. 7.

se oportere ex *Paulo* docuit *Ioan. Chrysostomus* (§. CI.).

SCHOL. *Lochstein loc. cit.* §. 4. et 7. *Iustinianum Imp.* reprehendit de *Marca*, quod de sacrae liturgiae ritibus constitutionem ediderit, qua mystica verba consecrationis Eucharistiae elata voce, non autem demissa, ut solempne erat, proferri iubet; eo quod de ritu sacrificiorum decernere tentet, quae pars disciplinae solis sacerdotibus competit *lib. 2. cap. 6. §. 6.* Sed non minus praefinitus a *Christo* limites praetergressus videtur *Innocentius III.* dum ministros Ecclesiae sua voluit auctoritate ab omni Principum suorum imperio exemptos (§. CVII.).

§ CXXVI.

Bonorum.

Non magis arduum fuerit aequos definire limites iuris in bona ecclesiastica, si modo patientem veri animum adferre volumus, et rem ex se, non ex nostra cupiditate aestimare. Rerum ecclesiasticarum duo possunt distingui genera: unum earum est, quae ad cultum *Dni* externum omnino necessariae sunt, veluti templa, altaria, calices, et si quae sunt aliae his similes: alterum vero illarum, quae aliendis Ecclesiae ministris, parandoque ornatui addicta sunt, ut decimae, praedia, domus, alia. Illae, tamquam *Deo* sacrae Ecclesiae directioni relictae sunt, neque extra casum impendentis publicae necessitatis in alios usus convertendae. At, quae res ex genere sunt posteriore, eas imperio civili quis subduxit? Etsi enim Ecclesiae bona sint propria, etsi aliendis eius ministris pauperibusque destinata, num ob id minus quam aliorum in territorio civitatis sita bona eminenti eius iuri obnoxia sunt? (CVII.).

SCHOL. *Lochstein loc. cit.* §. 8. Opposuit quidem *Lochsteinio* dissertationem bene longam *Anselm. Molitor* alio iam loco a nobis citatam; sed multa dissevendo nihil proficit. AEquior est *Antonius Schmidt*, *Instit. iur. eccles.*

eccles. rom. 1. cap. 2. sect. 2. art. 2. nec ista tamen s. cholicorum nuper receptis praedictis, tametsi callide tentis, vacuus.

§ CXXVII.

Obiecti.

Liquidiores sunt ceteris, et a veteribus luculentius expressi limites, quibus duas istas potestates obiecti, circa quod versantur, natura circumscripsit. Videntur autem his posse regulis commode comprehendi. (1) *In iis omnibus, quae sunt mere spiritualia, libero Ecclesia atque independente iure gaudet*, perinde ut (2) *temporalia omnia soli in Republica summae potestati subiiciuntur* (§. XCV. LXXIV.). Quod si qua sunt per se quidem profana, arbitrario tamen nexu cum spiritualibus cohaerentia, ea (3) *mixti fori negotia sunt habenda, atque ideo utrique potestati ex aequo subiicienda*, repudiata illa canonistarum vulgata quidem, sed inepta regula: *spirituale* tamquam nobilius trahit post se *temporale*: quae egregie illi saepe abusi sunt. Ex quo consequens est (4), *ut in utriusque Imperantis potestate sit positum sanctis pro auctoritate legibus certam iis formam praescribere*, ita ut (5) *canones ab Ecclesia de hoc genere negotiorum conditi tum demum vim publicae legis sortiantur, cum eivis Imperantis confirmatio accesserit*. Si demum (6) his omnibus pacato studio expensis orta de iure quaestio dirimi minime possit, *non armis nec censuris, sed amico utriusque Principis consensu expedienda est*. Quae sopiendarum huius generis litium ratio non modo humanitati magis congrua, et saluti populorum securitati magis utilis, verum etiam praecipua est: quippe quae sola religionis christianae lenitati consentanea est, sola consentiens mansuetudini Ecclesiae. Quae *S. Ambrosii* exemplo edocta dolere quidem potest, potest flo-

1 *Lochstein loc. cit. §. 1. 2.*

ra: adversus arma, milites, lacrymæ eius arma sunt. talia enim sunt munimenta sacerdotum; aliter nec debet, nec potest resistere (§. C.). Meminerint autem Reges quoque ac Principes huius mundi, siue augetur pax et disciplina Ecclesiae per fideles Principes, siue solvatur, Deum ab eis exacturum rationem, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit (§. CX.).

SCHOL. Lochstein loc. cit. §. 9. seqq. Ill. de Riegger Instit. iurisp. eccles. §. 352. seqq.

§. CXXVIII.

Conclusio.

Atque hæc sunt, amici, quæ de Ecclesia a Christo instituta, de potestate illius ac regimine, huiusque ad civile regimen habitu, meo more explicare generatim vobis apud animum meum constitui. An id, quod unice intendebam, ut, qui me vobis ducem in hoc studio elegeritis, haberetis, quod in tam ancipiti argumento tuto sequi possitis, adsequutus sim, affirmare, etsi velim, non audeo. Conabar id quidem certe. Sed abfuerunt multa et abfuerunt non mea culpa, quibus instructum largiter doctorem esse oportet, qui in hac studii istius parte versari cum aliqua nominis sui commendatione desiderat. In his subsidiolorum tantis angustiis vereor, ne ignoranti exciderint non pauca, quæ emendatione egeant. Nec deerunt alia, quæ dici concinnius, plura, quæ alio loco dici potuerint: sed vos quidem spero faventes me habiturum iudices.

FINIS.

20

